

**„SPECIFICATION, WAS DAS BEGRÄBNIS DER ... SUSANNA ...
KUNTZIN VON GROTSCH GEKOSTET HAT.“
POHŘEBNÍ ÚČET Z ROKU 1736.¹**

Petr Tesař

Petr Tesař: „*Specification, was das Begräbnis der ... Susanna ... Kuntzin von Grotsch gekostet hat.*“
Burial Charge from the Year 1736.

The article deals with a bill for the funeral of Zuzana Kuntzová, a woman of productive age and her deceased child. In addition to the genealogical context, attention is paid to the factual analysis of the bill and its comparison with the later stole patent dating from 1750. The case study attempts to illustrate the usage of burial charges as source for research of everyday life in the early modern society.

Key Words: *Burial, Stole Charge, 18th Century, Silesia, Gručovice*

Problematika smrti, pohřbů, pohřbívání a záležitostí s nimi spojených se těší stále většímu zájmu odborné veřejnosti. Relevantním pramenem v tomto směru mohou být účty za pohřeb a s ním spojené náklady, ať již jako solitéry či součástí pozůstalostních spisů soudů či přenesené agendy jednotlivých panství.² Nicméně bohužel právě účtenky jsou obecně obvykle nejvíce skartovanými písemnostmi, soudní spisy nevyjímaje. Za ojedinělé a současně jedinečné lze s ohledem na dobu vzniku a obsah proto považovat náhodný nález listu papíru při foliaci pozemkové knihy pro Gručovice, nadepsaného „*Specification, was das Begräbnis der Seel. Susanna Paul Kuntzin von Grotsch gekostet hat, den 8. Juni A: 1736*“.³ Výjimečnost nalezeného účtu podtrhuje skutečnost, že se jedná o pramen vztažený k vesnickému obyvatelstvu, které na rozdíl od šlechtických a měšťanských elit bývá právě pro nedostatečnou pramenou základnu málo zpracováno. Připomeňme si dílo Alexandry Navrátilové *Narození a smrt v české lidové kultuře*, kdy byla autorka v řadě případů odkázána na značně omezené množství pramenů a pro líčení podoby pohřbu a jeho finanční nákladnosti musela tedy používat vedle sebe prameny z poloviny 16. a konce 19. století.⁴ Cílem příspěvku je seznámení s tímto výjimečným pramenem, rozklíčování jeho obsahu a osudů jeho protagonistů a konečně jeho edice in extenso v příloze.

Úmrtí je vždy tragédie, která zasáhne celou rodinu, zvláště pokud se jedná o mladého člověka s malými dětmi. V námi sledovaném případě se jednalo o osmadvacetiletou Zuzanu Kuntzovou⁵ z Gručovic, matku čtyř dětí. Zuzana pocházela z rodiny Jana Jiřího Hanela, dědičného rychtáře v Pohořílkách a jeho manželky Roziny. Narodila se a byla

1 Příspěvek vznikl v rámci projektu SGS/16/2019 na Slezské univerzitě v Opavě.

2 Například pro území okresu Opava obvykle dohledatelné pro členy stavovské obce do roku 1850 a duchovní v období 1784–1850 ve fondu Zemské právo opavsko-krmovské, Opava (sign. III D); pro poddané ve fondech příslušné vrchnosti a po roce 1850 všeobecně ve fondu Okresní soud Opava nebo Krajský soud Opava (signatura D a dočasně pro období 1898–1923 signatura A).

3 Zemský archiv v Opavě (dále jen ZA Opava), Velkostatek Fulnek, sign. sign. E 7-2. Předmětné folio bylo vyčleněno do fondu Sbirka dokumentačního materiálu, nezpracováno.

4 Alexandra NAVRÁTILOVÁ, *Narození a smrt v české lidové kultuře*, Praha 2004, s. 255–256.

5 Osobní jména protagonistů v následujícím textu jsou uváděna v české podobě, protože se jednalo o národnostně smíšenou oblast a dále ve sledovaném období i dochovaných pramenech lze obtížně stanovit národnost, potažmo rodný jazyk.

pokřtěna 11. října 1710 v Pohožkách.⁶ Po smrti otce (1719) se její matka Rozina znovu vdala, a to za gručovického rychtáře Josefa Howa.⁷ Uvolněnou rychtu Rozina Howová prodala na deset let synovi svého nového manžela. Poté se patrně se i s dětmi nastěhovala do Gručovic. Právě zde mladičká Zuzana potkala svého budoucího manžela Pavla Kuntze. Dne 10. července 1729 uzavřeli Pavel Kuntz z Gručovic a Zuzana Hanelová z Pohožek manželství v bílovském kostele.⁸ Otazníky kolem jejich sňatku vyvolává sociální původ manželů. Jestliže Zuzana patřila k vesnické elitě, Pavel byl z opačného konce sociálního spektra vesnické společnosti. Narodil se kolem roku 1700 v rodině podruha Pavla Kuntzeho a jeho ženy Roziny a máme důvod se domnívat, že se živil jako nádeník. Zajímavou skutečností, která může toto nerovné spojené osvětlit, je fakt, že bezmála měsíc po svatbě se jim narodilo první dítě, a to Vavřinec (pokřtěn 7. 8. 1729).⁹ V dalších letech se jim narodily dcery Marina (pokřtěna 26. 1. 1731) a Alžběta (pokřtěna 19. 10. 1733).¹⁰ Zřejmě dědictví po Zuzanině otci umožnilo manželům získat vlastní nemovitost, protože v roce 1732 zakoupil Pavel Kuntz od svého švagra Kristiána Schichora zánovní dům s pozemkem a veškerým vybavením za 42 slezských tolarů s věčným břemenem bezplatného doživotního bydlení pro prodávající stranu.¹¹ Patrně jinak poměrně spokojený život narušil až porod čtvrtého dítěte. Dne 3. června 1736 se Zuzaně narodilo dítě¹² a krátce po porodu zemřelo. V záznamu o úmrtí a pohřbu je poznámka, že její porodní bába ještě stihla pokřtít, ale v křestní matrice již záznam není. Vyloučit proto nemůžeme ani narození bez známek života. Čtvrtý den poté (7. června), evidentně na následky poporodních komplikací, ve věku pouhých 28 let zemřela také matka. Matka i dítě byli pohřbeni farářem Karlem Josefem Friedrichem na hřbitově v Březové.¹³ Jakkoliv se jednalo o tragédii, bylo potřeba žít dál a starat se o tři malé děti. Pavel Kuntz se proto ještě na podzim téhož roku (28. října 1736) oženil s Rozinou Münsterovou z Pohožek. O dva roky později se

jim narodila dcera Zuzana (pokřtěna 19. 10. 1738).¹⁴ Pavel Kuntz zemřel ve věku 62 let dne 19. července 1762.¹⁵

Dochovaný účet za pohřeb manželky a novorozence Pavla Kuntze na 6 zlatých rýnských, 40 krejcarů 3 haléře je zajímavým a cenným dokladem. Na první pohled umožňuje udělat si představu o ceně pohřbu osob střední venkovské třídy a současně přijmeme poskytovatelů služeb s pohřbem spojených. Nevypovídá však nic o tom, jak takový pohřeb vypadal, a unikají nám i další souvislosti.

Podívejme se proto na pohřeb optikou katolické církve. Pohřeb je v římskokatolické církvi svátostí, kterou církev vnímá jako doprovázení zemřelého církví na konci jeho pozemské pouti, aby jej předala do rukou Boha-Otce. Jedná se o obřad zaměřený nejen na zemřelého, ale také na jeho rodinu a širší společenství věřících ve vztahu k zemřelému, na možnost jejich důstojného rozloučení s ním a zvěstování naděje na život věčný pro ně i pro zemřelého. Z hlediska antropologického se jedná o přechodový rituál, festivity, která má rovněž rozměr společenské příležitosti s demonstrováním a potvrzováním vazeb mezi živými.¹⁶ Podoba pohřebních obřadů se pevněji ustálila teprve během posledních staletí. Doprovázení zemřelého mělo obvykle několik pevných zastavení, resp. míst konání – dům, kostel a hřbitov. Obřady, nebo jejich části, odehrávající se na těchto místech byly spojeny s přítomností duchovního, obvykle faráře, dalších osob spojených více či méně s liturgickým životem církve a konečně také hrobníka a jeho případných pomocníků. Počet těchto osob, množství úkonů, forma jejich provedení a použité vybavení ovlivňovalo výši nákladů na pohřeb. Klíčová byla osoba kněze, který při těchto úkonech používal štolu,¹⁷ proto také platby knězi patřily do skupiny tzv. štolových poplatků. Jejich výše byla upravena tzv. štolovým řádem neboli štolovou taxou,¹⁸ které měli pro každou část církve (diecéze) podle zvyklostí a situace vydávat jednotliví ordináři. Později se na jejich regulaci podílel stát.

Jeden z nejstarších štolových řádů v českých a moravských diecézích byl vydán pro pražskou arcidiecézi arcibiskupem Harrachem. Důvodem jeho vydání a opakovaných novelizací byly neshody mezi klérem a věřícími v této oblasti.¹⁹ V polovině 18. století vyřešila další neshody ohledně štolových poplatků panovnice Marie Terezie vydáním nového, obsáhlého štolového řádu, a to patentem zveřejněným pro Moravu 15. dubna 1749 a pro Čechy dne 30. května 1750.²⁰ Pro olomouckou diecézi do poloviny 18. století dosud od-

6 Záznamy v matrice dokládají křest, nikoliv narození, nicméně běžnou praxí bylo křtít děti tentýž či následující den. ZA Opava, Sběrka matrik Severomoravského kraje (dále jen Sběrka matrik), sign. Bi-II-2, fol. 71r.

7 ZA Opava, Sběrka matrik, sign. Bi-II-2, fol. 108v; ZA Opava, Velkostatek Fulnek, sign. E 7-11, fol. 171r–174v.

8 ZA Opava, Sběrka matrik, sign. Bi-II-3, fol. 85r.

9 Starší sestra Pavla Kuntzeho Rozina (narozena okolo roku 1692) se 14. ledna 1725 provdala za Kristiána Schichora z Gručovic ZA Opava, Sběrka matrik, sign. Hr-II-2, fol. 17v.

10 ZA Opava, Sběrka matrik, sign. Hr-II-2, fol. 115r, 117v a 122v.

11 Kristián Schichor (*asi 1695, + 24. prosince 1744), manžel Roziny rozené Kuntzové, zakoupil v úvodu roku 1726 od svého bratra Jiřího Schichora za 42 slezských tolarů nově vybudovaný dům s pozemkem o velikosti 14 sáhů (1 sáh=klafter= 1,8 m) dlouhý a 7 sáhů široký. Pozemek pro stavbu domu zakoupil původně Jiří Schichor za 15 zlatých v roce 1714. Celá situace odpovídá trendu stavebního rozvoje na venkově a růstu počtu nemovitostí bez pozemku, který znamenal posílení skupiny domkařů a na který upozornila Alice Velková (viz Alice VELKOVÁ, *Proměny venkovské společnosti v letech 1700–1850*, Český časopis historický, roč. 105, 2007, č. 4, s. 819–820.) V kupní smlouvě mezi Kristiánem Schichorem a Pavlem Kuntzem je Kristián uveden jako *Schwiegervater* neboli tchán, ale ve světle zjištěných informací se jedná o nepřesné označení rodinného vztahu, protože byli švagři. Viz ZA Opava, Sběrka matrik, sign. Hr-II-5, fol. 61v; dále ZA Opava, Velkostatek Fulnek, sign. E 7-2, fol. 311r–313v. Za pomoc při rozpletení otázek užívaných měn a jejich počtu děkuji kolegovi archiváři Pavlu Solnickému.

12 Matrika blíže neuvádí pohlaví dítěte.

13 ZA Opava, Sběrka matrik, sign. Hr-II-5, fol. 48r.

14 ZA Opava, Sběrka matrik, sign. Bi-II-3, fol. 88r a sign. Hr-II-2, fol. 133r.

15 ZA Opava, Sběrka matrik, sign. Hr-II-5, fol. 93r.

16 A. NAVRÁTILOVÁ, *Narození a smrt*, s. 255.

17 Zdobení pruh látky, který je součástí liturgického oděvu nositelů kněžského svěcení všech stupňů v katolické církvi. Obléká se na rochetu či albu, v případě použití při mši obvykle pod ornát, méně často na ornát. Je symbolickým znamením jeho kněžského úřadu.

18 Předmětem plateb za úkony se štolou byly křty, sňatky a pohřby, naopak vyloučeny byly zpovědi. Otázku odměny za odslouženou mši řešilo tzv. mešní stipendium.

19 Ferdinand MENŠÍK, *Taxa štolová v Čechách*, Časopis katolického duchovenstva, 1895, č. 8, s. 453; Srov. Josef CHARVÁT, *Štolová otázka za našich dob*, Časopis katolického duchovenstva, 1898, č. 2, s. 35. Podle citované práce Ferdinanda Menšíka je nejstarším známým štolovým řádem kostelní taxa pro krumlovský kostel sv. Víta potvrzený 1622 arcibiskupem Lohelielem. V roce 1630 vydal arcibiskup Harrach tzv. církevní pořádek, který obsahoval vybrané štolové poplatky. A konečně v roce 1641 byla arcibiskupem Harrachem vydána nová štolová taxa.

20 Ke štolovému patentu nejnověji stručně: Radek SOBĚHART, *Patent štolový pro Moravu (15. dubna 1749) a Čechy (30. května 1750)*, in: Encyklopedie českých právních dějin. V. svazek Pa-Právní, edd. Karel

borná literatura žádný štolový řád nezaznamenala, byť logicky musel existovat. Ve fondu Arcibiskupství Olomouc se dochoval opis štolového řádu pro pražskou arcidiecézi označený *Nova taxa Stolae Archi-Dioecesis Pragensis*.²¹ Tento štolový řád vydal 28. června 1750 arcibiskup Jan Mořic hrabě z Manderscheid-Blankenheimu a jedná se o intimaci výše uvedeného tereziánského nařízení. Přítomnost pražského znění (a nikoliv přímo tereziánského dekretu) tak nabízí hypotézu, že pro olomouckou diecézi bylo převzato pražské znění a stejně tak pro předchozí období zde mohl být užíván i Harrachův štolový řád. Pramenně však byl podchycen opis konzistorního nařízení ke štolovým poplatkům ve fulnecké matrice.²² Vydáno bylo pro fulneckou faru za biskupa Karla (II.) z Lichtenštejna-Kastelkornu, a to generálním vikářem Janem Josefem Breunerem dne 29. května 1684. Cílem bylo předejít do budoucna obtížím zjištěným při generální vizitaci.²³ Ve srovnání s Harrachovým i tereziánským štolovým řádem se jedná o nepoměrně stručnější nařízení, byť námi sledované pohřební problematice je zde věnována největší část. Schématickou podobu pohřebních obřadů kolem poloviny 18. století se pokusíme sledovat na základě tereziánského dekretu.

Podle dochovaného účtu zaplatil Pavel Kuntz za pohřeb manželky a novorozence 6 zlatých rýnských, 40 krejcarů 3 haléře, z toho 5 zlatých a 42 krejcarů a 3 haléře připadalo na pohřeb manželky. Jednotlivé položky jsou rozepsány na osoby a nikoliv na jejich činnost či jednotlivé úkony a jejich rozsah. Pro spekulaci o rozsahu obřadů se na ně proto podívejme optikou tereziánského štolového patentu,²⁴ a to v sociální třídě odpovídající rodině Pavla Kuntzeho, tj. ve IV. třídě skupiny vesnického obyvatelstva. Farář, v našem případě Karl Josef Friedrich, obdržel za veškeré úkony souhrnem 3 zlaté – tj. evidentně se uskutečnil smuteční průvod z domova do kostela neboli kondukt, v kostele zpívané requiem neboli mše za zemřelého a zřejmě i pohřební kázání a konečně uložení těla do hrobu. V cenách tereziánského patentu by to sice vyšlo na 4 zlaté = 30 krejcarů (kondukt), 1 zlatý a 30 krejcarů (zpívané requiem) a 2 zlaté (kázání), přesto máme důvod se domnívat, že vše sedí. Částky určené tereziánským štolovým patentem jsou o přibližně o třetinu vyšší než částky placené v Gručovicích, resp. v březovské farnosti. Nejlépe je tato skutečnost vidět na odměně hrobníkovi za výkop a zaházení hrobu, práci, která je stále tatáž a přidat lze snad jen zimní příplatek za práci se zmrazilou půdou. Zvážíme-li však nárůst cen v souvislosti s opakovanými válkami o Slezsko v době mezi pohřbem Zuzany Kuntzové a vydáním tereziánského štolového patentu, můžeme se bezpochyby přiklonit k tomu, že vše odpovídá. Dalším v seznamu je učitel, který dostal 1 zlatý, a to zřejmě za zpěv v průvodu do kostela i na hřbitov, snad i za zpívané *Salve Regina*, hru na varhany a zpěv během requiem. Opětovně optikou tereziánského patentu by to bylo přibližně o třetinu více, tj. 1 zlatý a 40 krejcarů = 4 krejcare (kondukt), 6 krejcarů (*Salve Regina*), 1 zlatý 30 krejcarů (zpívané requiem). Tzv. Kirchenvater (=kostelní otec), obvykle jeden ze zodpovědných za kostelní pokladnu, v tomto případě zastával zřejmě funkci kostelníka

a obdržení 12 krejcarů mohlo být za šlapání měchů u varhan²⁵ a další drobné angažmá jako nesení kříže v průvodu apod. Tereziánský štolový patent tyto služby ocenil na 18 krejcarů = 15 krejcarů (kalkantista), 3 krejcare (nesení kříže). Ministranti (snad dva nebo tři) obdrželi celkem 3 krejcare za účast na celém pohřbu, přičemž podle tereziánského patentu by každý dostal 3 krejcare. Hrobník dostal 24 krejcarů za výkop hrobu a nosiči rakve 3 krejcare na pivo. Tereziánský štolový patent by hrobníkovi přiznal v letním období 35 krejcarů. Za zvonění bylo kostelu zapláceno 18 krejcarů – ekvivalentně tereziánský štolový patent požadoval 45 nebo 24 krejcarů podle četnosti zvonění. Posledními položkami (vyjma ceny rakve) byly ještě poplatky za zápis do matriční knihy (počítány za obě osoby) 3 krejcare a příspěvek na provoz kostela tzv. *Opfergeldt* 9 krejcarů. Zcela chybí poplatek za hrobové místo, což podle tereziánského štolového patentu byla částka 35 krejcarů. Ve starších štolových řádech tato položka rovněž chybí (podobně jako rakev), protože nebyla spojena s vlastním obřadem ani pohřebními zvyklostmi. Zdůvodnění snad hledáme v proměně přístupu k tělům zemřelých, v přechodu k označování hrobů kříží či náhrobky.

Všimněme si ještě jednoho aspektu. Náklady vynaložené Pavlem Kuntzem na pohřeb manželky a dítěte jsou optikou kupní ceny za jejich dům – 42 slezských tolarů, v přepočtu 50 zlatých rýnských a 24 krejcarů – představují překvapivě vysokou částku, tj. bezmála 1/8 ceny domu. V kontextu všech výše zmíněných štolových tax tedy můžeme považovat pohřeb Zuzany Kuntzové za to nejlepší, tj. nejvýpravnější a nejdůstojnější, co bylo v sociální třídě Kuntzových možné. Vysvětlení můžeme hledat jak v sociálním původu Zuzany Kuntzové, tak je můžeme považovat za známky výjimečného vztahu manžela k zeměděli.

Schelle – Jaromír Tauchen, Plzeň 2016, s. 150–151.

21 ZA Opava, Arcibiskupství Olomouc, sign. A, kart. 237.

22 ZA Opava, Sbirka matrik bývalého Severomoravského kraje, sign. Od-IV-4, fol. 379.

23 Některé problémy zmiňuje Rudolf Zuber ve svých dějinách olomoucké diecéze. Viz Rudolf ZUBER, *Osudy moravské církve v 18. století*, I. díl. Praha 1987, s. 241.

24 Znění patentu viz Ed. Peter Karl JAKSCH, *Gesetzlexikon im Geistlichem Religions- und Toleranzsache, wie auch in Güter- Stiftungs- Studien und Zensursachen für das von 1601 bis Ende 1800*. Fünfter Band von R-S, Prag 1828, s. 535–552.

25 Osoba, která šlapala měchy u varhan, se nazývala kalkantista.

Příloha

Specification, was das Begräbnis der Seel[ige] Susanna Paul Kuntzin von Grotsch gekostet hat, den 8ten. Juni A[nno] 1736²⁶

	<i>f[lo]r[en]</i>	<i>kr[euzer]</i>	<i>h[elle]r</i>
<i>dem H[err] Pfarrer ...</i>	3		
<i>[dem] Schulmeister ...</i>	1		
<i>der Kürchen²⁷ auf die Glocken ...</i>		18	
<i>dem Kürchen Vatter²⁸ ...</i>		12	
<i>den Ministranten ...</i>		3	
<i>dem Todten Gräber ...</i>		24	
<i>denen Trägern auff bihr²⁹ geben ...</i>		3	
<i>vor die trugen³⁰ ...</i>		30	
<i>Item von Kündt³¹ der Seelige Susana</i>			
<i>dem H[err] Pfarrer ...</i>		34	
<i>dem Schulmeister ...</i>		12	
<i>[dem] Kürchen Vatter ...</i>		5	
<i>den buben³² ...</i>		1	3
<i>[dem] Todten Gräber ...</i>		6	
<i>Vom desten Aufschreiben</i>		3	
<i>Summa ...</i>	6	31	3
<i>Opfer Geldt geben ...</i>		9	
<i>Alles zusammen ...</i>	6	40	3

26 Pohřební účet byl editován in extenso dle zásad pro vydávání novověkých textů vypracovaných kolektivem pod vedením Ivana Štovička (*Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16. – 20. století pro potřeby historiografie*, Praha 2002, s. 60–61). V souladu s nimi byl text transliterován a zachovány všechny odlišnosti od současného jazyka, např. psaní ů namísto i, zdvojení souhlásek jako tt, ff a velikost písma.

27 Kirchen (=die Kirche)

28 Kirchengvater

29 Bier (=das Bier)

30 Truhe (=die Truhe, rakev)

31 Kind

32 Buben (=der Bube, společník)

„Specification, was das Begräbnis der ... Susanna ... Kuntzin von Grotsch gekostet hat.“ Burial charche from the year 1736.

(Summary)

During the archival work, a bill for the funeral of Zuzana Kuntzová and her child from 1736 Gručovice in former Austrian Silesia was found in the land register. The document provides extremely interesting and detailed information about the form and also about the price of a typical Christian funeral for the lower social classes in the countryside on the Moravian-Silesian border. The form of the entire process can be further specified by comparison with the earlier stole order from 1750. The description of genealogical contexts then documents the origin of the rural social class of homeowners at the beginning of the 18th century. The full text of the examined source is edited in the attachment of the article.

Mgr. Petr Tesař
Slezská univerzita v Opavě
Fakulta veřejných politik
p.tesar@zao.archives.cz